

До разової спеціалізованої вченої ради
Міжнародного гуманітарного університету
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33)

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук,
доцента Богущького Павла Петровича на дисертаційну роботу
Матвєєва Олексія Валерійовича на тему: «Правове регулювання
прикордонної діяльності у сучасній державі: загальнотеоретичне і
компаративне дослідження», подану на здобуття ступеня вищої освіти
доктора філософії за спеціальністю 081 – Право**

Актуальність обраної теми. Екзистенційні виклики для української правової системи, що спровоковані відкритою російською збройною агресією проти України, потребують розробки та упровадження у юридичну діяльність міждисциплінарних наукових досліджень. Серед таких напрямків проблема правового регулювання прикордонної діяльності виокремлюється своєю актуальністю, обумовленою насамперед необхідністю наукового обґрунтування загальнотеоретичних аспектів, заснованих на компаративних характеристиках, що мають визначену стратегію сучасного українського державотворення – європоцентристський та євроатлантичний вектор розвитку. Не менш важливе значення виявляється у теоретичних розробках правового забезпечення безпеки державного кордону України, що передбачає здійснення всебічного наукового аналізу правового регулювання прикордонної діяльності.

Варто погодитися з висловленою автором дисертаційної роботи думкою про те, що необхідність здійснення загальнотеоретичних і порівняльно-правових досліджень прикордонної проблематики є одним із пріоритетів вітчизняної юриспруденції в сучасних умовах та вбачається у тому, що такі дослідження здатні створити теоретико-методологічне підґрунтя для розвитку галузевих, прикладних і практичних розробок цієї тематики, що «замикає» логічні ланцюги суспільно-орієнтованого розвитку вітчизняної юриспруденції у

цій сфері, а відтак створює теоретико-методологічне підґрунтя для досліджень національної безпеки України в сучасних геополітичних умовах (с. 26 дисертації). Водночас безумовним пріоритетом юридикації прикордонної діяльності варто розглядати правове забезпечення безпеки державного кордону, що виводить проблему правового регулювання прикордонної діяльності на заявлений автором дисертаційного дослідження рівень, яким є правове забезпечення національної безпеки.

Комплексне загальнотеоретичне та порівняльно-правове дослідження правового регулювання прикордонної діяльності у сучасних умовах кризи світового порядку, обумовленої кричущим порушенням суверенітету, територіальної цілісності України державою, яка у складі Ради безпеки Організації об'єднаних націй є відповідальною за забезпечення дотримання норм і принципів міжнародного права у міжнародних відносинах, актуалізується необхідністю загальної оцінки протиправності таких дій, їх наслідків та застосування відповідних заходів відповідальності, поновлення порушеного права на недоторканність державного кордону, відновлення територіальної цілісності України.

Зазначені положення визначають високий рівень актуальності обраної Олексієм Матвеевим теми дисертації.

Дисертаційне дослідження виконано як складова науково-дослідних тем кафедри державно-правових дисциплін Міжнародного гуманітарного університету «Правова реальність у сучасному світі: теорія і практика формування та функціонування» (2016–2021) та «Теоретико-правові засади розвитку держави, права та юридичної діяльності в умовах становлення глобального інформаційного суспільства» (2021–2026).

Результати дисертаційного дослідження є актуальними для подальших наукових розробок, а також для юридичної практики, у тому числі щодо ефективного правового впливу на здійснення прикордонної діяльності, забезпечення безпеки державного кордону України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Для досягнення визначеної дисертантом мети дисертаційної роботи – виявлення загальнотеоретичних засад правового регулювання прикордонної діяльності як теоретико-правової основи для подальших прикладних і практичних трансформацій та виконання обумовлених цим завдань О.В. Матвеев використав сучасні досягнення філософії, загальнотеоретичної та галузевої, прикладної юриспруденції, напрацювання соціології, політології тощо. Дисертант проілюстрував теоретико-прикладні положення та висновки проведеного дослідження емпіричними матеріалами та обґрунтував у необхідних випадках посиланням на нормативно-правові акти, що здійснюють правове регулювання прикордонної діяльності. Автор дисертаційного дослідження здійснив аналіз наукових джерел, перелік яких складає понад 200 наукових публікацій, у тому числі у порівняльно-правовому аспекті, що сприяло обґрунтуванню сформульованих у дисертації положень, які стосуються феномена державного кордону, його призначення та суспільної цінності; природи, поняття, внутрішньої структури та правового змісту прикордонної діяльності; соціальних детермінант прикордонної діяльності, що мають враховуватися в процесі її правового регулювання; сучасних моделей правового регулювання прикордонної діяльності; системоутворюючих властивостей усієї сукупності правових норм, якими регулюються суспільні відносини у сфері прикордонної діяльності, визначення статусу цього ціннісно-нормативного утворення у системі права України; теоретико-прикладних перспектив дослідження прикордонного правового порядку і значення правового регулювання прикордонної діяльності для забезпечення такого правового порядку.

Використання О.В.Матвеевим наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, у тому числі навчально-методичних видань, результати їх ґрунтовного наукового аналізу дозволили розкрити предмет дисертаційного дослідження, підтвердити отримані результати посиланням на практику

правового регулювання прикордонної діяльності, запропонувати удосконалення окремих правових механізмів у контексті теми дисертаційного дослідження.

Відтак сформульовані у дисертаційному дослідженні положення та висновки є науково вивіреними, належно обґрунтованими.

Структура дисертаційної роботи відповідає вимогам, містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, є логічно побудованою та відповідає визначеним автором меті, завданням наукового дослідження.

Загальнотеоретичне, компаративне дослідження правового регулювання прикордонної діяльності здійснено автором дисертаційної роботи на достатньому методологічному рівні. Сучасні наукові підходи та використання з урахуванням поставлених завдань системи наукових методів у своїй сукупності визначили результати проведеного дослідження.

Цивілізаційний, ціннісно-нормативний, порівняльно-історичний, діяльнісний, соціокультурний підходи утворюють стратегію наукового дослідження, а комплементарне використання діалектичного, формально-логічного, герменевтичного, історіософського, функціонального, соціологічного та інших методів сформували необхідний для проведення дослідження методологічний інструментарій, використання якого дозволили автору дисертаційної роботи досягти мети, належним чином обґрунтувати власну наукову позицію стосовно усіх важливих аспектів предмета дослідження. Успішне виконання програми наукового дослідження, поєднання наукових підходів, варіативність застосування прийомів та способів дослідження у методологічному забезпеченні дали можливість О.В. Матвєєву здійснити системний аналіз прикордонної діяльності як складно організованого суспільно-політичного та правового явища, в якому відобразились історичний досвід, природа, стан української державності, визначити параметри характеристики правового регулювання прикордонної діяльності – цілісність, інтегративність, інституційність, детермінованість національними та міжнародними процесами, правове і державно-владне

походження правового регулювання прикордонної діяльності; виробити авторське визначення сучасної прикордонної діяльності як правозначущої, правоохоронної діяльності, спрямованої на забезпечення функціонування державного кордону на засадах верховенства права, правової законності, дотримання прав і свобод громадян з метою ефективної роботи державного кордону в рамках суспільно орієнтованої політики національної безпеки; запропонувати поняття правового регулювання прикордонної діяльності як здійснюваного за допомогою системи правових засобів цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів прикордонної діяльності для забезпечення ефективного функціонування державного кордону в рамках суспільно орієнтованої політики національної безпеки; визначити та здійснити характеристику моделі правового регулювання прикордонної діяльності в Україні на основі проведеної типологізації таких моделей; обґрунтувати наукову позицію щодо статусу кордонного (прикордонного) права як окремої галузі в системі права; удосконалити положення щодо цілепокладання правового регулювання прикордонної діяльності, а також визначення та законодавче закріплення мети, якою розглянуто досягнення такого якісного стану прикордонної діяльності, який би відповідав європейським стандартам і забезпечував сучасний правовий порядок у прикордонній сфері; розширити зміст дефініції державного кордону; доповнити доктринальні положення щодо принципів правового регулювання прикордонної діяльності, спеціальними принципами, зокрема принципами правового забезпечення ефективного функціонування державного кордону, а також соціального і правового захисту суб'єктів прикордонної служби; удосконалити підходи щодо здійснення підготовки фахівців з прикордонної діяльності в напрямку розширення правоохоронної компоненти; розвинути положення теорії діяльності стосовно прикордонної діяльності та її правового регулювання, періодизації розвитку правового регулювання прикордонної діяльності в Україні, положення щодо місця прикордонної діяльності у забезпеченні національної безпеки з урахуванням її дослідження з позицій потенціалу в соціальних процесах, ролі

та значення щодо забезпечення стійкого розвитку соціуму та функціонування головних сфер його життєдіяльності.

Висновки наукового дослідження, його результати, пропозиції дисертанта відзначаються достатнім рівнем загальнотеоретичної обґрунтованості, науковою новизною, авторським баченням усіх складових правового регулювання прикордонної діяльності, що відповідають методологічній основі ціннісно-нормативного праворозуміння з використанням порівняльно-правових аспектів інтегративної парадигми права.

Сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації характеризуються новизною – дисертація є першим загальнотеоретичним, компаративним дослідженням правового регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі.

Висновки та рекомендації дисертаційного дослідження є достовірними, що підтверджує їх наукова верифікація.

У розділі першому «Загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження правового регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі» розкрито правове регулювання прикордонної діяльності як предмет загальнотеоретичного дискурсу, досліджено державний кордон як смислоутворюючу категорію концепту «правове регулювання прикордонної діяльності», зосереджено увагу на природі, призначенні, структурі та функціях прикордонної діяльності в сучасній державі.

Правове регулювання прикордонної діяльності є складноаспектним предметом наукового дослідження, що справедливо підкреслено дисертантом. Важливими у системному розумінні предмета дисертаційного дослідження виявляються концепти правового регулювання, прикордонної діяльності, прикордонних відносин, прикордонної безпеки, державного кордону, їхній змістовний взаємозв'язок. Автор дисертаційної роботи вірно визначив напрями загальнотеоретичного дискурсу правового регулювання прикордонної діяльності, зробив акцент на особливостях аксіологічної «прив'язки» (с.17 дисертації) досліджуваного феномена та відображення цінностей прикордонної

діяльності у правових нормативах, зосередивши увагу на соціокультурних особливостях, що підтверджені порівняльно-правовим рівнем дослідження.

Дисертант цілком обґрунтовано звернувся до концепту державного кордону, як смислоутворюючої категорії правового регулювання прикордонної діяльності, приділив цьому питанню значну увагу, розкрив значення державного кордону для сучасної держави в умовах, які визначають стан національної безпеки, зосередившись на бар'єрній та контактній функції державного кордону, що позначається на правовому регулюванні прикордонної діяльності.

Закономірним є дослідження автором дисертаційної роботи прикордонної діяльності, як такої, що утворює предмет правового регулювання, на основі діяльнісного підходу з встановленням технологічного та смислового векторів аналізу діяльності, функцій прикордонної діяльності відповідно до двох моделей (двох типів) охорони державного кордону – військової та правоохоронної, з визначенням правової природи прикордонної діяльності, що дозволило дисертанту запропонувати поняття прикордонної діяльності, як правозначущої (правоохоронної) діяльності (с.79 дисертації).

Розділ другий «Концептуалізація правового регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі» присвячений генезі, засадам, системності правового регулювання прикордонної діяльності.

Правове регулювання прикордонної діяльності в Україні має свою історію розвитку, що відображено у дисертаційному дослідженні, виокремлено певні періоди становлення кордону на території сучасної держави, що є важливим для розуміння просторового існування держави, територіальної цілісності, суверенності держави.

Реалізація концептуальних положень щодо правового регулювання прикордонної діяльності здійснюється на основі відповідних принципів, які у дисертаційному дослідженні виокремлені як засади правового регулювання прикордонної діяльності. Дисертант розглянув принципи, що мають загальний характер, стосуються усіх аспектів прикордонної діяльності, визначені

законодавчим актом, а також спеціальні принципи, які стосуються певного виду операційної діяльності щодо охорони державного кордону (с.114-115 дисертації).

Системність правового регулювання прикордонної діяльності автор дисертаційної роботи розглядає у контексті мети, предмета, принципів і методів правового регулювання, зосереджуючи увагу на необхідності законодавчого закріплення поряд із завданнями мети прикордонної служби, якою, на думку автора, є «спрямування прикордонної діяльності на підтримання стійких прикордонних відносин між державами-сусідами та їх відповідність міжнародним стандартам і угодам, і зрештою – забезпечення надійного сучасного правового порядку в цій сфері» (с.123 дисертації).

У третьому розділі «Статика і динаміка правового регулювання прикордонної діяльності» розглянуто прикордонне (кордонне) право як комплексну галузь у системі права України, досліджено прикордонний правовий порядок як результат правового регулювання прикордонної діяльності, визначено потенціал модернізації правового регулювання прикордонної діяльності в сучасній державі.

У дисертаційному дослідженні О.В. Матвеев звернувся до концептів статички та динаміки правового регулювання прикордонної служби, що дозволило вийти на рівень визначення системи джерел права, які здійснюють правове регулювання прикордонної діяльності, запропонувати виокремлення у системі національного права кордонного (прикордонного) права як окремої галузі права на основі комплексного правового режиму, який формує відповідний правовий порядок у кордонній (прикордонній) сфері (с.147 дисертації).

Прикордонний правовий порядок автор дисертаційного дослідження розглядає як такий, що «складається з правового порядку на самому державному кордоні та з правового порядку в прикордонній зоні, оскільки кожен з них має свій особливий правовий режим і конститується по-різному. Проте вони складають певну єдину цілісність, бо тісно пов'язані між собою і

спрямовані на забезпечення ефективного виконання державним кордоном його функцій» (с.159 дисертації). Прикордонний правовий порядок, на думку О.В. Матвєєва, є результатом правового регулювання прикордонної діяльності та у цьому сенсі детермінований його статичними й динамічними ознаками.

Потенціал модернізації правового регулювання прикордонної діяльності в сучасній державі О.В.Матвєєв вбачає у розвитку та реалізації правоохоронної моделі як найбільш ефективної у демократичних державах. Правоохоронна модель прикордонної діяльності реалізована у Європейському Союзі, у сусідніх з Україною державах, насамперед, Польщі, успішно реалізується у Молдові. На підтвердження цієї позиції дисертант використав порівняльно-правовий аналіз відповідних законодавчих актів Польщі, Молдови, а також проаналізував протилежний вектор розвитку відповідно до військової моделі охорони державного кордону на прикладі Росії, збройній агресії якої здійснює відсіч Україна у тому числі за участі підрозділів Державної прикордонної служби. О.В. Матвєєв, використовуючи можливості правового моделювання, висловив власну позицію стосовно здійснення правового регулювання прикордонної діяльності у післявоєнний період, надаючи перевагу правоохоронній моделі щодо охорони державного кордону з державами Європейського Союзу, Молдовою, з одночасним посиленням мілітарної складової для охорони державного кордону з Російською Федерацією, Білоруссю. Модернізацію правового регулювання прикордонної діяльності в Україні, як складний багатовекторний процес, автор дисертаційної роботи вбачає у використанні моделі охорони державного кордону США, зорієнтованої на забезпечення безпеки державного кордону як складової національної безпеки (с.193-194 дисертації).

Дисертаційна робота завершується висновками, які відображають основний зміст роботи, конкретизують результати проведеного дослідження.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що поставлені завдання О.В.Матвєєв виконав, продемонстрував обізнаність щодо предмета

дослідження, має власну позицію з дискусійних питань, що загалом підвищує значущість проведеного наукового дослідження.

Практична значущість дисертаційного дослідження. Дисертація як загальнотеоретичне, компаративне дослідження має теоретико-прикладне значення, висновки й пропозиції дисертаційного дослідження становлять як науковий, так і практичний інтерес та можуть бути використані:

у науково-дослідницькій сфері – для вивчення, здійснення наукових розробок сутнісних ознак правового регулювання прикордонної діяльності, формування сучасної загальнотеоретичної основи для використання теоретичних положень у вирішенні прикладних завдань забезпечення безпеки державного кордону;

у правотворчості – в процесі удосконалення системи нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання прикордонної діяльності;

у навчальному процесі – для підготовки та проведення занять з навчальних дисциплін «Теорія права та держави», «Історія права та держави», «Правові системи сучасності» та для розроблення документації щодо навчально-методичного забезпечення;

у практичній юридичній діяльності – у правозастосовній діяльності працівників прикордонної служби при виконанні функціональних обов'язків.

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження відображені у 5 наукових статтях у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, з них: 2 – у зарубіжних наукових виданнях, 1 – у складі групи авторів (більше двох) у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, а також – у 2-х тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Анотація відповідає змісту дисертації, розкриває її основні положення та відповідає передбаченим вимогам.

Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції знайшли свій виклад у публікаціях з теми дисертації та є вагомим особистим внеском дисертанта у

загальнотеоретичну юриспруденцію, у розвиток юридичної науки, а також важливим джерелом інформації для осіб, які здійснюють практичну юридичну діяльність у сфері прикордонної діяльності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота заслуговує на високу оцінку, проте необхідно відзначити зауваження та питання, які потребують обговорення:

зауваження:

1. У підрозділі 2.2 дисертації розглянуто питання щодо засад правового регулювання прикордонної діяльності, проте автор не приділив належної уваги змісту вказаного поняття, що не дозволило зіставити засади правового регулювання з принципами правового регулювання прикордонної діяльності у подальшому дослідженні щодо визначення та характеристики системності правового регулювання прикордонної діяльності. Натомість визначення та характеристика засад правового регулювання прикордонної діяльності як її основи, на наше переконання, дозволило б конкретизувати складові вказаної діяльності, здійснити структурування, що сприяло б загальній аргументації та обґрунтуванню наукової позиції, яку відстоює автор.

питання щодо змісту дисертації:

1. У підрозділі 1.1 О.В. Матвеев досить аргументовано розкрив питання методологічного забезпечення дисертаційного дослідження. Водночас автор не звернувся до характеристики міждисциплінарного підходу, на основі якого здійснено наукову розробку низки положень дисертації, про що свідчить зміст дисертаційної роботи, у тому числі щодо характеристики прикордонної діяльності (с.61,68,76-78 дисертації), потенціалу модернізації правового регулювання прикордонної діяльності (с.179-180, 182, 184 дисертації). Закономірним є питання – чи вбачається необхідним здійснення загальнотеоретичного дослідження правового регулювання прикордонної діяльності на основі міждисциплінарного підходу та у чому полягає його науковий потенціал стосовно предмета дисертаційного дослідження?

2. Автором під час дисертаційного дослідження розглянуто низку важливих для досягнення мети питань, які стосуються сучасної держави, у тому числі – у розділі другому дисертаційної роботи, який стосується концептуалізації правового регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі. Водночас недостатня увага у дисертаційній роботі приділена характеристиці сучасної держави, визначенню відмінних інституційно-функціональних ознак щодо здійснення правового регулювання прикордонної діяльності.

Які особливості сучасної держави впливають на здійснення правового регулювання прикордонної діяльності та у чому виявляється його подальший розвиток у динаміці сучасної держави?

3. Автором запропоновано виокремити у системі національного права кордонне (прикордонне) право як самостійну комплексну галузь права. У зв'язку з цим підлягають уточненню та конкретизації питання, що не охоплені дисертаційним дослідженням, оскільки безпосередньо не стосуються його предмета, однак мають значення для характеристики статичної правового регулювання прикордонної діяльності – яким є зміст і структура кордонного (прикордонного) права та що розглядати аксіологічним центром системної цілісності правових норм, які здійснюють ранжування цінностей цієї соціально-значущої діяльності?

4. Автор дисертаційного дослідження справедливо визначив смислоутворюючою категорією концепту «правове регулювання прикордонної діяльності» державний кордон, приділив цьому питанню значну увагу (с.27-54 дисертації). Водночас, у визначенні потенціалу модернізації правового регулювання прикордонної діяльності О.В. Матвеев звернувся до тих моделей, які найбільш ефективно забезпечують безпеку державного кордону.

Чи варто розглядати телеологічне призначення правового регулювання прикордонної діяльності як забезпечення безпеки державного кордону, якщо так, то яким чином це позначається на статичних ознаках правового регулювання прикордонної діяльності?

Висловлені зауваження та питання не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Дисертація має завершений характер, визначена мета дослідження розкрита у достатньому обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Аналіз тексту дисертації свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей автором здійснено; надано достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності. Сформовані у дисертації положення та висновки обґрунтовані автором на основі особистих досліджень, наукова й практична цінність дисертації доведена.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертаційна робота «Правове регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі: загальнотеоретичне і компаративне дослідження» написана грамотною науковою українською мовою, стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття. Дослідження є напрямом, який віднесено до спеціальності 081 – Право.

Вимоги академічної доброчесності дотримані у повному обсязі, наявний висновок Unichек – позитивний.

Оцінка відповідності дисертації встановленим вимогам з урахуванням наукової та громадської характеристики здобувача.

Матвеев Олексій Валерійович має високі особистісні якості, завдяки яким зміг успішно поєднати свою досить складну і напружену службову діяльність із успішним опануванням науково-навчальної програми аспірантури та неухильним дотриманням календарного плану дисертаційного дослідження. Відсіч збройній агресії проти України, воєнний стан внесли відповідні драматичні корективи у процес проходження дисертації, автор спромігся успішно досягти поставленої мети.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Аналіз надає можливість констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Матвеева Олексія Валерійовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Офіційний опонент – завідувач наукової лабораторії військового та міжнародного гуманітарного права Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»,

**доктор юридичних наук,
доцент, заслужений юрист України**

Павло Богуцький

«23» травня 2023 року

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Помічник директора (по кадрам)
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»

М. Беланюк